

УДК 78.01:37

Вікторія Полюга, кандидат філософських наук,
доцент кафедри методики музичного виховання та диригування,
Інституту музичного мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

АТРАКТОРИ СИНЕРГІЙНОСТІ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті осмислено атрактори синергійності музичної освіти (суспільство – культура – мистецтво – музика). Проаналізовано музичну свідомість як особливу форму активності окремого індивіда, суспільства, культури, освіти. Доведено, що музична освіта, на творчому рівні формує новий світогляд, нові напрямки, впливає на розуміння наукової картини світу через синергетичну методологію.

Ключові слова: синергетика, атрактор, суспільство, культура, мистецтво, музика, освіта, людина.
Літ. 11.

Виктория Полюга, кандидат философских наук, доцент
кафедры методики музыкального воспитания и дирижирования,
Института музыкального искусства
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

АТРАКТОРЫ СИНЕРГИЧНОСТИ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье осмысленно аттракторы синергичности музыкального образования (общество – культура – искусство – музыка). Проанализировано музыкальное сознание как особая форма активности отдельного индивида, общества, культуры, образования. Доказано, что музыкальное образование, на творческом уровне формирует новое мировоззрение, новые направления, влияет на понимание научной картины мира через синергетическую методологию.

Ключевые слова: синергетика, аттрактор, общество, культура, искусство, музыка, образование, человек.

Victoria Polyuha, Ph.D, Associate Professor of the
Music Education methods and Conducting Department,
Institute of Musical Arts of
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

ATTRACTORS OF SYNERGISTIC OF MUSIC EDUCATION

The article comprehends the attractors of synergistic of music education (society – culture – art – music) and analyzes the musical consciousness as a particular form of activity of the individual, society, culture and education. It proves that music education at the creative level forms a new outlook, new trends, and impacts on the understanding of scientific world through the synergistic methodology.

Keywords: synergy, attractor, society, culture, art, music, education, man.

Постановка проблеми. Проблеми сучасної освіти не залишаються відстороненими від проблем нового часу, де дослідження основоположних синергетичних концепцій у площині розуміння музики сприяє осмисленню цілісності внутрішнього світу людини та відіграє значну роль у формуванні людини нового часу, у виробленні системи цінностей, відповідних до сьогодення дня.

Сучасним етапом розвитку ідей музичної освіти, загальної теорії методики та системного аналізу можна вважати науковий напрямок, відомий як синергетика (грец. “synergeia”, “synergetikos” – такий, що діє спільно, спільний, сприяння, співробітництво). Основні принципи

синергійної музичної освіти, в цілому збігаються з принципом самоактуалізації гуманістичної педагогіки, коли синергетичний підхід до освіти і самої людини розуміється як цілісне явище, як “повернення до себе”.

Зазначене вище акцентує увагу на узгодженості, взаємодії частин системи у процесі утворення її структури як єдиного цілого. Слід виокремити, що концепти синергетики базується на таких її ключових поняттях та положеннях, як цілісність, відкритість дисипативних систем; нелінійний характер розвитку, що виявляє етапи інтеграції та дезінтеграції, тобто порядок та хаос; атрактори як стани, які визначають мету розвитку систем.

Всі ці концепти мають колосальну евристичну

цінність у сфері музичної освіти, яка переживає період трансформації, зумовленої науково-технічною революцією, відкритим інформаційним простором, загальною комп'ютеризацією, глобальною кризою та іншими явищами сучасності. Розгляд музичної освіти з позиції синергетики відкриває можливість побудови постмодерністської парадигми педагогічного процесу, який допускає співіснування різних парадигм, методів, підходів тощо, які конкурують, доповнюють один одного і серед яких не має панівних [4, 9].

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження дисипативних систем синергетики, які містять багато підсистем різної природи та окреслюються всезагальною буттєвістю виокремлено у дослідженнях основоположника синергетики, німецького вченого Г. Хакена [10]. Філософ і культуролог М.С. Каган аналізував синергетичні структури концепції мистецтва як самосвідомості культури [2; 3]. Осмислення інтеграції в структурі підсвідомості, свідомості і надсвідомості знаходимо в працях М.К. Мамардашвілі та А.М. Іванницького [5; 1]. Синергійний метод інтеграції “правого” та “лівого” типів осягнення буття у навчанні ілюструється в педагогічній системі педагога-новатора В.Ф. Шаталова [11]. Л.І. Новікова аналізує синергетичну концепцію в рамках розвитку естетичної свідомості засобами музичної освіти [6].

Метою статті є виокремлення та осмислення основних атракторів синергетики в музичній освіті.

Вклад основного матеріалу. Осмислюючи синергетичну парадигму музичної освіти, розглянемо сформульовані основні положення музичної освіти, з позицій сучасної освітньої концепції, де пріоритетною є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, особистісно орієнтована парадигма, міжпредметні зв'язки, що виявляються сповненими синергетичним змістом.

Синергетика акцентує увагу на явищах, що виникають завдяки спільній дії кількох (багатьох) факторів, кожний з яких окремо до цього явища не приводить. Синергетику часто визначають як науку про самоорганізацію. Під самоорганізацією розуміють мимовільне, спонтанне самоускладнення форми (у нашому випадку – структури музично-освітньої системи та законів її функціонування) унаслідок повільної та плавної зміни її параметрів. Тобто, самоорганізація – це утворення впорядкованих дисипативних структур. Саме тому, проаналізуємо кілька дисипативних структур синергетики, які внаслідок самоорганізації прямують до стану рівноваги, а

значить відбивають рух до атрактора. Насамперед, спробуємо пояснити буттєвісні координати музики з точки зору синергетики – нового філософсько-онтологічного вчення. За твердженням М.С. Когана “синергетичні закони мають всезагальну буттєвість, а тому і філософсько-онтологічний характер” [2, 52].

Згідно з вченнями синергетики, світ (включаючи людину) є еволюційним рухом систем [10, 57]. Можливості широкого теоретичного моделювання системи еволюції світу, вказують на те, що світ можна розглядати як еволюційну метасистему, розвиток якої здійснюється за рахунок почергової зміни утворюючих її систем: суспільства, культури, мистецтва (в цілому), музики. Таке осмислення, також, можна трактувати як еволюційне зростання із взаємопроникненням: суспільство – культура – мистецтво – музика, де культура є атрактором – суспільства, мистецтво – культури, а музика – мистецтва. При цьому музика будучи атрактором мистецтва, як точка рівноваги взаємопроникаючих систем, виявляється кінцевим атрактором системного розвитку світу.

В такому контексті виникає необхідність детального осмислення еволюційної динаміки світу, перш за все моделі взаємопроникнення та генерації суспільства і культури, як цілісного системного утворення. Підкреслимо, що наукові трактування “суспільство” і “культуру” практично не розділяють. Проте, в роботах окремих вчених традиційно побутує думка про те, що суспільство і культура є різними явищами, при цьому культура є новим в якісному відношенні рівнем розвитку суспільства. Таке ствердження знаходимо в праці А.К. Уледова, за яким “культура – це не структурна частина цілого (сфери чи області), а визначено-якісний стан суспільства на кожному почерговому етапі його розвитку” [8, 27 – 28]. Подана інтерпретація цікава тим, що пов'язує еволюцію суспільства з розвитком людини, а безпосередньо людської свідомості, як прояву культури. Доказом цього може бути виникнення високого рівня розвитку психічної організації людини, як свідомості – надсвідомості. Надсвідомість є основним джерелом творчого “осяння”, інтуїції, що забезпечує результативність творчої діяльності людини в різних областях: мистецтві, науці, філософії [9, 112]. Оскільки саме ці області утворюють основоположну сферу культури, то максимальний вияв людської надсвідомості свідчить про перехід суспільства в процесі його еволюції в культуру. Відповідно культура є атрактором суспільства.

За таким же принципом, окремим етапом

еволюції культури є мистецтво, як форма розвитку світу: природа – суспільство – культура – мистецтво і становить цілісне явище.

В такому контексті важливо підкреслити винятковий зв'язок культури та мистецтва, значно більший ніж еволюційний етап становлення суспільства і культури, оскільки мистецтво являє собою органічну частину культури. Звідси закономірно виникає запитання: “Чому саме мистецтво наступне за культурою системного еволюціонування світу, адже культура вбирає в себе такі етапи як науку і філософія?”. Таку постановку проблеми можна трактувати своєрідним визначенням “воля культури до мистецтва” – як результат подальшої еволюції людини. Тобто, опираючись на попереднє дослідження, де еволюція руху від суспільства до культури пов'язувалась із розвитком психіки людини (феномена надсвідомості) то можемо припустити, що наступний еволюційний щабель культури також повинен пов'язуватись з подальшою глибокою психічною організацією людини.

Звертаючись, до синергетичного світоуявлення, можна стверджувати, що людська психіка є своєрідна система. А основною умовою розвитку системи є посилення інтеграційних процесів в її структурі, а розвиток психіки людини, як системи, повинен відповідати даному принципу [1, 876]. Подальше еволюційне становлення досконалості психіки людини окреслюється інтеграцією в її структурі підсвідомості, свідомості і надсвідомості, зумовлюючи виникнення самосвідомості людини. Таке осмислення знаходимо у дослідженнях М.К. Мамардашвілі, котрий стверджував, що самосвідомість людини, можна осмислювати як її (людини) “свідомість свідомості” [5, 15]. Отже, саме мистецтво і є тим, що виявляє інтеграцію злиття підсвідомості, свідомості і над свідомості людини, тобто, виявляє самосвідомість людини в структурі її психічної діяльності, а значить, саме мистецтво є тим наступним структурним елементом за культурою в процесі еволюційного розвитку світу. Розуміння того, що мистецтво – якісно новий рівень розвитку культури, що підкреслено і в науковій літературі. А саме М.С. Каган аналізував мистецтво як ядро культури та особливо звертався до осмислення концепції мистецтва як самосвідомості культури [3, 101]. Звідси, мистецтво – атрактор культури.

Подальше дослідження зумовлює зверненість до наступного етапу еволюції мистецтва – музики. Музика подібна до всіх вище осмислюваних етапів і також становить системне утворення. Музика і

мистецтво ще тісніше зв'язані аніж культура і мистецтво: якщо мистецтво належить культурі, музика, музичне мистецтво є його різновидом. Як різновид музика являє собою найбільш інтегруючу та синтезуючу частину мистецтва. Музика є найбільш досконалим втіленням мистецтва в цілому. Причиною такого висновку є та ж еволюція психіки людини, визвана новим етапом посиленням в ній інтеграційних процесів, а саме, інтеграції самосвідомості у власне “Я”. Самосвідомість – власне “Я” ми зустрічаємо в музиці, внаслідок чого музика і є найбільш досконалим мистецтвом. Поданий аналіз переконує в тому, що музика є атрактором мистецтва, а разом з тим суператрактором еволюції світу.

Подальше дослідження спонукає до виокремлення дисипативної структури синергійності музичної освіти, а саме осмислення музичної свідомості, оскільки музика, мистецтво впливає на еволюцію свідомості особистості. Розвиток музичної освіти в цілому має відносну самостійність і підкоряється універсальним законам самоорганізації. У свою чергу продукти музичної творчості – це сплав унікальних, індивідуальних особливостей і універсальних закономірностей.

Свідомість – структурна одиниця психіки людини, в якій музична свідомість є його складовою. У свою чергу, складовими музичної свідомості є музична культура (об'єкт) і конкретний індивід чи суспільство в цілому (суб'єкт) [7, 282]. Музична свідомість індивіда – це конкретна даність, що залежить від загальних і спеціальних здібностей, від рівня їхньої розвиненості. Розвинутість музичної свідомості передбачає не тільки пізнання змісту музичного твору, але і його структури, за умови художньої рефлексії індивіда. Розвинутість музичної свідомості пов'язана не тільки з умінням пізнавати зміст музичного твору, але і його структуру, не тільки, те, що намагався сказати композитор, але і те, як це ним зроблено. Крім того, розвиток музичної свідомості відбувається, коли людина рефлексує, тобто, намагається розібратися у власних відчуттях, враженнях, надати їм раціональний вектор.

Трактування музичної свідомості міститься в роботах багатьох видатних психологів і педагогів-музикантів. Ось, як формулює термін “музична свідомість” Г.М. Ципін: “Музична свідомість являє собою особливий, специфічний вид свідомості людини, яка може бути визначений як вищий, інтегруючий рівень психіки, як особлива форма психічної активності, притаманна окремим індивідам і суспільству в цілому” [7, 282].

Суспільна музична свідомість – це властивість, котра властива всім людям в цілому. Вона ділиться залежно від прошарків суспільства; може бути професійна або любительська, національна або всезагальна, сучасна або традиційна.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Осмислюючи атрактори синергійності музичної освіти. Ми виокремили теоретичне моделювання системи еволюції світу, розвиток якої здійснюється за рахунок почергової зміни утворюючих її систем із взаємопроникненням: суспільство – культура – мистецтво – музика, де культура є атрактором – суспільства, мистецтво – культури, а музика є атрактором мистецтва і разом з тим суператрактором еволюційного світу.

Взаємопроникнення відображено і в системі осмислення музичної свідомості. Музична свідомість, як дисипативна структура синергетики є особливою формою активності окремого індивіда, суспільства, культури, освіти. Зверненість дослідження на індивіда спонукало до аналізу нової освітньої концепції, де синергетика все робить гнучким, відкритим, багатозначним. Синергетична дія – це стимулююча дія, яка виходить із власних форм освіти, власних сил, потенцій. Саме тому, розвиток музичної освіти, яка на творчому рівні виражає новий світогляд, формує нові напрямки, впливає на розуміння наукової картини світу через синергетичну методологію, та сприяє зміні свідомості особистості.

1. Іваницький А.М. Сознание, его критерии и возможные механизмы [текст] / А.М. Іваницький // Журнал высшей нервной деятельности. – М.: 1991. Т. 41. Вып. 5. – С. 870 – 877.

2. Каган М.С. Эстетика как философская

наука [текст], [университетский курс лекций] / М.С. Каган . – СПб., 1997. – С. 52.

3. Каган М.С. Искусство в системе культуры [текст] / М.С. Каган // Избранные труды. Т. 3. – СПб., 2007. – С. 100 – 128.

4. Кушнір В.А. Ідеї постмодернізму в педагогічному процесі [текст] / В.А. Кушнір // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 7 – 10.

5. Мамардашвили М.К. Класический и неклассический идеалы рациональности [текст] / М.К. Мамардашвили. – М., 2004. – С. 15.

6. Новикова Л.И., Соколовский М.В. “Воспитательное пространство” как открытая система (Педагогика и синергетика) [текст] / Л.И. Новикова, М.В. Соколовский // Общественные науки и современность. – 1998. – №. 1. – С. 132 – 143.

7. Психология музыкальной деятельности: Теория и практика: учеб. пособие для студентов музыкальных факультетов высших педагогических учебных заведений [текст] / Д.К. Кириарская, Н.И. Киященко, К.В. Тарасова и др.; под ред. Г.М. Цыпина. – М.: Академия, 2003. – 368 с.

8. Уледов А.К. Определение специфики культуры как социального явления [текст] / А.К. Уледов // Философские науки, М.: 1974 [№2] – С. 27 – 28.

9. Фейнберг Е.Л. Две культуры: интуиция и логика в искусстве и науке [текст] / Е.Л. Фейнберг // [3-е узд]. – Фрязино, 2004. – 223 с.

10. Хакен Г. Основания синергетики. Синергетическое мироведение [текст] / Г. Хакен // [2-е узд]. – М, 2005. – 425 с.

11. Шаталов В.Ф. Куда и как исчезли тройки. Из опыта работы школ Донецка [текст] / В.Ф. Шаталов [предисл. В.В. Давыдова]. – М.: “Педагогика”, 1979. – 134 с.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2016

“Музика є приємною гармонією в честь Бога та допустимою принадлею для душі”.

*Йоганн Себастьян Бах
німецький композитор*

“Досконала музика призводить серце в такий же ж стан, який відчуваєш, насолоджуючись присутністю улюбленої істоти, тобто музика дає, безсумнівно, найяскравіше щастя, яке тільки можливе на землі”.

*Стендаль
французький письменник*

